

affectiones, quibus simul obiectum aliquod corporeum nobis repraesentatur. Haec praesentatio rei corporeae vocatur *sensatio*. Et quinque potissimum eiusmodi organa externa vel sensus ac proinde etiam sensationes distinguimus: visum, auditum, odoratum, gustum, tactum; accedunt facultates sensibiles internae: phantasia, memoria sensitiva, vis aestimativa, sensus communis. Nobis potissimum de sensibus externis quaestio est, quia interni illos supponunt, neque quidquam in sensibus internis inest, quod externi prius non renuntiaverint.

2. *Natura sensationis*: In sensatione primum distinguendum est inter affectionem seu immutationem mere organicam, et actum sentiendi. Illa fit obiecto corporeo physice nos determinante in organis nervisque, qui organa cum cerebro coniungunt, et est processus mere physicus vel physiologicus¹⁾, qui actum sentiendi praecedat atque praeparat (species impressa), non vero constituit. *Actus autem sentiendi*, prorsus distinctus a motibus illis mechanicis et translatoriis, est expressio vitalis obiecti corporalis, i. e. rei extensae et quaedam assimilatio intentionalis principii sentientis cum re percepta. Et hic actus sentiendi a nobis consideratur. Iam vero ille actus iterum potest considerari *subiective* ut affectio, qua principium sentiens in se mutatur, et *obiective*, in quantum obiectum a nobis distinctum repraesentat. Primo modo actus per conscientiam refertur et est obiectum psychologiae; altero modo autem pertinet ad criticam et est *fons novae cognitionis*.

3. *Obiectum sensationis*: Triplex eius obiectum distinguitur: a) sensibile *proprium*, quod est illa ratio specialis, sub qua quisque sensus obiectum suum per se et primo repraesentat. Sic obiectum proprium visus est color, auditus est sonus, odoratus est odor, gustus est sapor, tactus est mollities vel durities, calor vel frigus. b) Sensibile *commune*, quod pertinet ad plures sensus, a quibus per se quidem, sed non primo percipitur, sc. extensio et quae eam sequuntur: figura, quae est extensio terminata; numerus, qui est extensio divisa; quies et motus, qui sunt extensio vel eodem semper loco vel diversis locis successive collocata; c) sensibile *per accidens*, quod quidem neque per se neque primo a sensibus percipitur, sed ab intellectu, et quidem *immediate*²⁾, in sensibili proprio et communi apprehenditur.

¹⁾ So beim Sehen: Ätherschwingungen, Lichtbrechung im Auge, Reiz der Zapfen und Stäbchen im Sehnerv, des Sehpurpurs; Fortpflanzung des Reizes zum Gehirn und Reaktion des Gehirnes etc. So beim Hören: Uebertragung der Luftwellen vermittelt Trommelfell und Gehörwasser auf Gehörnerv und Membran mit Corti'schen Bögen etc. Cfr. Fischer, Theorie der Gesichtswahrnehmung, p. 242 sq. ²⁾ S. Thom. De anima I. II, lect. 13; S. Theol. I, qu. 16, art. 2.

ratio substantiae, causae, vitae, finis etc., (quae se manifestant phaenomenis sensibilibus. Sensus enim non referunt obiectum suum formale nudum et abstractum, e. g. colorem, extensionem, sed concretum, i. e. res colore extensione, figura etc. affectas. Unde obiectum proprium et commune sensuum potest etiam vocari eorum obiectum *formale*, obiectum autem per accidens eorum obiectum *materiale*. Hoc autem per sensus saltem sub ratione *existentiae* in et cum sensibili proprio et communi percipitur; nihil enim sensus determinare potest, quin existat.)

4. Quaeritur igitur, num et quibus conditionibus sensatio sit vera, i. e. conformis triplici obiecto, quod refert, ac proinde num iudicium mentis, quod sensationem immediate sequitur eiusque obiectum existere affirmat, sit verum. (Veritas enim perfecta vel falsitas per se non invenitur nisi in iudicio, in simplici autem apprehensione tantum inchoative, seu imperfecte. Primum igitur ostendimus, sensus recte referre obiectum *per accidens*, sc. *existere* res externas materiales; deinde per se recte referre obiectum formale *commune*; tertio etiam per se recte referre obiectum sensibile *proprium*.)

Thesis XIV: Existunt res materiales, quas sensus immediate referunt.

St. qu. 1° (Res materiales illae vocantur, quae habent extensionem aliquam per partes suas et organa nostra afficere possunt; unde a nobis et a corpore nostro distinctae apprehenduntur.) In thesi affirmamus, sensus earum existentiam ita referre, ut possimus certum iudicium de ea formare; (certitudo enim proprie non nisi in iudicio mentis existere potest (cfr. supra thes. III et IV). Non autem de rerum natura vel operatione quidquam hoc loco affirmatur.

2° Iam antiquitus fuerunt, qui veracitatem sensuum in dubium vocarent, ut Brahmani veteres, Heraclitus, Eleatici, Sophistae, Sceptici, Academici, Neoplatonici duce Plotino († 270 p. Christ.). Eorum sententiam aliquo modo restaurantes Cartesius et Malebranche negabant, sensus corporum existentiam immediate et certo referre, nisi accedente divina veracitate vel revelatione, quibus Reid, Iacobi¹⁾ et Traditionalistae consentiunt; Hume²⁾ dubitavit de corporum existentia ipsa neque eam nisi fide (Belief) quadam naturali probabilitatem tantum producente a nobis attingi putabat. Ulterius vero progressus Berkeley corpora esse negavit, eorumque sensationes a Deo nobis

¹⁾ „Ein Glaube, der sich nicht in wissenschaftliche Erkenntnis auflösen lässt, offenbart uns das Dasein der Aussenwelt“.

²⁾ A treatise on human nature, 3 T. Abschn. 5—7: „Aller Glaube, der sich an einen gegenwärtigen Eindruck knüpft, hat einzig in der Gewohnheit seinen Ursprung“ (cf. dial. p. 35).

immissas esse docet. Kant¹⁾ non negavit quidem corpora, sed sensus ea non apprehendere affirmat, esse ignotum X. Fichte²⁾ vero et Hegel, *mentem* illas repraesentationes ex se producere putant; Schelling docet, non esse realem distinctionem inter res mundanas. Unde triplex potissimum error distingui potest: a) acosmismus subiectivus, qui sensationes ex subiecto percipiente explicat, quin sint corpora (Eleates, Neoplatonici, Fichte, Schopenhauer etc.); b) acosmismus obiectivus, qui, negata corporum existentia, sensationes a Deo produci putat: Brahmani, Berkeley; c) idealismus physiologicus, qui admittit corpora existere ea autem certo et immediate a sensibus percipi negat. (Cartesius cum multis modernis physiologis et philosophis: Joh. Müller³⁾, Helmholtz⁴⁾, Wundt⁵⁾, Trendelenburg, Lotze etc.) Contra illos errores statuimus:

I. Corpora existunt.

Prob. per exclusionem: Constat apud omnes, nos habere sensationes, quibus nos corpora percipere putamus. *Atqui causa obiectiva* huius sensationis neque est ipsum subiectum sentiens, neque Deus auctor naturae. *Ergo* debet esse ipsa corporum existentia eorumque influxus realis in organa nostra.

Prob. minorem per partes:

A. *Sensationes obiective spectatae non producuntur ex solo subiecto percipiente.*

(1. *Ex natura subiecti cognoscentis:* Non possunt produci ex sola anima intellectuali, ut Fichte, Hegel, Schuppe docent; quia non

¹⁾ „Die äussern Gegenstände sind nichts anderes als blosser Vorstellungen unserer Sinnlichkeit, deren Form der Raum ist, deren wahres Correlatum aber, d. i. das Ding an sich selbst, dadurch gar nicht erkannt wird, noch erkannt werden kann.“ Kritik der reinen Vernunft, p. 40. „Alle Gegenstände einer uns möglichen Erfahrung . . . haben als ausgedehnte Wesen oder Reihen von Veränderungen ausser unsern Gedanken keine an sich begründete Existenz.“ Ibid. ed. I, p. 338. Similiter Paulsen, Einleitg. 1901, p. 374.

²⁾ „Der Gedanke von einem Ding, das an sich unabhängig von irgend einem Vorstellungsvermögen Existenz und gewisse Eigenschaften haben soll, ist eine Grille, ein Traum, ein Nichtgedanke“, vide Pesch, Log. II, 94. „Die Welt ist das Gespinnst unseres eigenen Intellektes, gesponnen in den ihm eigentümlichen Formen: Kausalität, Raum, Zeit.“ Fick (Würzburg 1870.)

³⁾ „Unser sensibler Organismus nimmt eigentlich nur sich selbst wahr, nicht die Aussenwelt“ (Physiol. des Gesichtssinnes, II, 54).

⁴⁾ „Wir nehmen direct immer nur die Nervenerregungen, also die Wirkungen wahr, niemals die äussern Objekte“ (Physiol. Optik, 1867).

⁵⁾ „Alles Erkennen ist ein subjektiver Vorgang: daher ist auch jedes Erkenntnisobjekt ursprünglich immer nur als subjektive Vorstellung gegeben.“ Logik 1893², p. 426; cfr. System der Philos. 1897² p. 137—146.

posset explicari: a) animam simplicem rem extensam modo extenso repraesentare; b) affici ipsam in se modo extenso per speciem expressam; c) illam perceptionem tanquam sibi externam apprehendere, licet sit interna animae affectio; d) *sensu* deficiente deficere perceptionem quoque obiecti sensibilis. Anima enim simplex non potest carere sensu i. e. facultate aliqua ei intrinseca.

2. Neque ex *voluntate* sensatio derivari potest, ut Schopenhauer et E. v. Hartmann statuunt¹⁾; nam a) voluntas *supponit* cognitionem; b) nulla ratio excogitari potest, cur voluntas repraesentando vel ex se emittendo ideas obiectorum, quae non sunt, se ipsam deciperet. Neve dicas, sibi de hoc non esse consciam; nam tunc saltem natura ipsa falleret ac proinde nulli facultati esset fidendum; c) cur saepe non possumus habere sensationes, quas volumus, neque possumus repellere sensationes, quas nolumus?)

3. Neque ex *anima et corpore simul* explicari possunt: nam nulla esset ratio: a) cur sensationes distinguamus *internas et externas*, si quidem deficientibus obiectis externis non essent nisi sensationes internae; b) cur adsint organa externa; c) cur deficientibus organis etiam sensationes obiectorum deficiant.

4. *Ex conscientia contra utramque sententiam:* Conscientia testatur esse magnum discrimen: a) inter sensationes internas et externas; illas esse *in et ex nobis*, has esse quidem in nobis, sed non ex nobis; b) inter sensationes liberas et necessarias; illas dependere a nostra voluntate, has non; c) inter sensationes directas et reproductas earumque obiecta idque ratione *vivacitatis, evidentiae, facilitatis*: (sol oculis visus et phantasia repraesentatus; panis mere imaginatus neque comedi neque tangi potest, sella phantasia repraesentata non potest adhiberi ad sedendum etc.; ratione *successionis et dependentiae*: iter in regione quadam eiusque recordatio; ratione *constantiae*; directae enim sensationes eundem semper servant ordinem, non vero phantasia. *Atqui* conscientia non fallit neque potest esse error reflexionis in hac re obvia diiudicanda. *Ergo* causa sensationum non potest esse mere subiectiva.)

5. *Ex absurdis:* a) Constat, nos natura duce constanter et invincibiliter putare, sensationibus res externas a nobis distinctas respondere. (Immo constat, omnem nostram cognitionem incipere a sensibus, eorumque perceptionem omnium maxime certam haberi: vidi, audivi.²⁾) *Atqui* si res non existunt, natura ipsa nos fallit ac

¹⁾ Vide Stöckl, Geschichte der Philosophie, II, 309 et 371. ²⁾ Cfr. Cicero de legib. I, 17. „Sensus nostros non parens, non nutrix, non magister, non poeta, non scaena depravat, non multitudinis consensus abducit a vero.“ Cfr. S. Augustinum, c. Academicos, III, 11; de vera religione, c. 33.

proinde nulli iam facultati cognoscendi, neque intellectui fidendum est; nam natura sensibus nos decipiens etiam intellectu fallere potest. Ergo nisi res externae existunt, nulla omnino erit certa cognitio, et scepticismus inducitur universalis.

b) Deinde nulla erit scientia physica, astronomica, chimica, mathematica, historica. (Nisi enim quidquam esset praeter repraesentationes meas, totus mundus non esset nisi in capite, immo in anima mea.¹⁾ Leges naturae, theoremata mathematica, facta historica non essent nisi de repraesentationibus meis, quo absurdus nil cogitari potest.

c) Porro tunc nulla posset esse fallacia sensuum, si quidem obiecta, quibus conformes esse deberent, non existerent. Sensationes vero quidquid repraesentant, vere repraesentant neque possunt esse falsae, nisi in quantum ad obiecta a nobis distincta referuntur. Neque esset ulla distinctio inter statum vigiliae et somnii, sanae et insane (halluzinantis) mentis, quoniam verum esset, quidquid nobis repraesentamus.

d) Denique mirabilis ille mundi ordo a nobis esset, quin sciremus, neque, etiamsi vellemus, efficere possemus. Atqui haec omnia absurda sunt et testimonio conscientiae repugnant. Ergo corpora existunt, quibus sensatio est conformis.)

B. Deus non est unica causa sensationum.

Deus optimus et sapientissimus nos non potest positive in errorem inducere. Atqui si in nobis produceret sensationes, quin corpora essent, induceret nos in errorem eumque perpetuum, perniciosissimum, invincibilem. Ergo corpora existunt.

Probo minorem, quia maior patet.

Deus nos induceret 1) in errorem; nam sensationes nobis immittens corporum, ipse nobis conferret media cognitionis, quae nobis repraesentarent in ordine naturae, i. e. per se, quod non existit; et esset causa, cur omnes homines natura duce iudicent, res esse; 2) hic error esset perpetuus; nam omnes homines, tum rudes, tum docti, naturalem certitudinem sequentes, ab initio mundi corpora esse iudicabant iudicabuntque semper; 3) esset error invincibilis; quia a) certitudo naturalis de corporum existentia maxima est apud omnes homines, immo etiam apud scepticos; b) sensationes tam con-

¹⁾ „Die ganze objektive Welt, so grenzenlos im Raum, so unendlich in der Zeit, ist eigentlich nur eine gewisse Bewegung oder Affection der Breimasse im Hirnschädel“ (Schopenhauer, sämtl. Werke, 309). Cfr. Wundt, System der Philos. p. 129 et 139, eodem argumento solipsismum reicientem. M. Verworn: „Die ganze Körperwelt ist nur Inhalt der Psyche.“ Cfr. supra thes. II. p. 103 sq.; porro A. Schmid, Erkenntnislehre, I, 175 sq.; 216 sq.; II, 314 sq.

stantes et uniformes sunt, ut nemo falsi quid subesse suspicetur, (neque voluntatem liberam, sed naturam causam earum esse iudicet; c) immo organa exteriora cogunt nos arbitrari, res externas percipi, non phaenomena mere subiectiva, interna; d) omnes tandem sensus idem referunt ac proinde ex Dei institutione conspirarent ad nos decipiendos. 4) Denique ille error esset perniciosus et crudelis, quia bona nobis ostenderet vel mala, quae non existunt; unde omnis labor humanus inanis, gaudium inane, timor inanis, spes omnis vana. (Sine ratione putarem, Deum sese revelasse, hominem factum esse, sacramenta salutis instituisse. Unde Deus in idololatriam ipse nos induceret, quo nil magis et a vero alienum est et Deo iniuriosum.)

III. Sensus existentiam corporum immediate et certo percipiunt.

Praenota: Ostendimus in I^a parte, sensationes obiective spectatas non ex solo subiecto percipiente oriri; in II^a parte, non a Deo in nobis produci. Atqui sensationes debent habere causam efficientem. Ergo non restant, nisi ut fiant concurrentibus obiectis externis, quae repraesentantur.

(¹ Quaeritur nunc, quomodo obiecta externa concurrant: ut causa efficiens et simul formalis extrinseca, an solum ut causa efficiens, vel ut causa formalis intrinseca et subiectiva, ita ut sensus non perciperent nisi effectum, i. e. impressionem in organis nostris, non vero immediate ipsam corporum existentiam.) Quaeritur igitur, utrum sensus immediate speciem sensibilem (impressam vel expressam) percipiant, an obiectum ipsum materiale specie expressum.¹⁾ Illud affirmat idealismus etiam physiologicus tum antiquorum tum modernorum, (et statuit, nos ad certam corporum existentiam non pervenire, nisi vel conclusione ex divina veracitate (Cartesius), vel fide revelata (Malebranche, Traditionalistae), vel fide naturali caecoque quodam instinctu (Hume, Reid, Iacobi, Fichte, Iouffroy), vel intuitionem quadam divinae essentiae (Ontologistae), vel applicatione ideae innatae entis ad perceptiones sensibiles mediante iudicio (Rosmini), vel principio causalitatis concludendo ex effectu, i. e. impressione physica corporum in nos ad eorum existentiam.²⁾)

¹⁾ Cfr. thesim II, pag. 103.

²⁾ Cfr. quae optime de hac re exponit E. Fischer: Grundfragen der Erkenntnistheorie, p. 392; Pesch, Weltphaenomen, p. 107. Kant: „Wir müssen die Gegenstände auch als Dinge an sich selbst, wenngleich nicht erkennen, doch wenigstens denken können. Denn sonst würde der ungereimte Satz daraus folgen, dass Erscheinung ohne etwas wäre, was da erscheint.“ „So bleibt es immer ein Skandal der Philosophie und allgemeinen Menschenvernunft, das Dasein der Dinge ausser uns . . . bloss auf Glauben annehmen zu müssen . . . und keinen genügtuenden Beweis entgegenstellen zu können“ (Kr.

2° Nos vero affirmamus, corporum existentiam a nobis *immediate* per sensus percipi, non quasi nullum medium adsit, quo res percipimus — adsunt enim ipsa organa et species sensibiles — sed nullum adest medium quod, quo prius cognito in cognitionem rei corporeae perveniamus. Hanc autem cognitionem certam esse affirmamus. Haec certitudo naturalis immediata reflexione *mentis* potest perfici, investigando fundamenta certitudinis directae, ita ut fiat etiam mediata et reflexa; sed hic nobis de cognitione corporum *immediata* per sensus sermo est.

Prob. 1. *Ex natura cognitionis nostrae*: Cognitionis nostra certa existentiae corporum aut est mediata aut immediata et utrumque vel per sensus vel per intellectum. *Atqui* omnis cognitio mediata iam supponit immediatam, cognitio autem nostra intellectualis incipit a sensatione eamque supponit, quod infra diligentius probabitur, sed facile iam ex eo apparet, quod sensu aliquo deficiente etiam conceptus proprii obiectorum, quae ad eum spectant, non habentur. *Ergo* cognitio nostra certa prima et naturalis est *immediata* idque *per sensus*.

2. *Per exclusionem*: Sententiae, quae cognitionem corporum certam per intellectum explicare volunt, probari non possunt:

1° *Certitudo directa de corporum existentia non gignitur per conclusionem ex Dei veracitate, neque per fidem neque per intuitio-*

d. r. Vern. II. ed. p. 676 et 685). Probat existentiam corporum (Ding an sich) ex eo quod perceptiones nobis *datae* sint („gegeben sind“) et quod phaenomeno, i. e. apparitioni aliquid respondere debet, *quod apparet*. Sed in suo systemate haec probatio non valet (vide Fischer l. c. p. 235). *Schopenhauer* (Die Welt als Wille r. Vorstellung): „Die Sinne liefern nichts weiter, als den rohen Stoff, welchen allererst der *Verstand* mittels der einfachen Formen *Raum, Zeit und Kausalität* in die objektive Anschauung einer gesetzmässigen, regelten Körperwelt umarbeitet.“ *Wundt*, System d. Philos., 1897², p. 145: „Die Vorstellungen können nur noch als *subjektive Symbole von objektiver Bedeutung* gelten, durch deren Bearbeitung eine Erkenntnis der Aussenwelt allein auf begrifflichem Wege zu gewinnen ist.“ Arguit ex constantia et independentia relationum spatii et temporis in perceptionibus nostris sensitivis, quae aliquid reale immediate perciperent. *Helmholtz* (Physiol. Optik, 1867; Tatsachen der Wahrnehmung 1879, p. 27 sq.): „Es mag erlaubt sein, die psychischen Akte der gewöhnlichen Wahrnehmung als *unbewusste Schlüsse* zu bezeichnen.“ *E. v. Hartmann* (Krit. Grundlegung des transzendent. Realismus, 1875): „Die einzig mögliche Art und Weise, den absoluten Idealismus zu überwinden, besteht darin, dass man den Bewusstseinsinhalt transzendental bezieht auf ein transzendentes Etwas, welches man als transzendentale Ursache des Wahrnehmungsinhaltes *supponiert*“ . . . „mittelst des beziehenden Denkens.“ Arguit ex necessitate subiectiva, quam in sensationibus experimur, ex impossibilitate, quam voluntas in se invenit, aliter sentiendi. Cfr. Reinke, Die Welt als Tat, 1899, p. 26 ff., realitatem obiecti sensibilis strenue defendentem, licet nonnunquam non sibi satis constare videatur (cfr. p. 93 de coloribus). Porro vide Phil. Jhrb., 1902, p. 115 sq.

nem divinae essentiae; nam a) existentia Dei ac proinde eius veracitas et revelatio non est immediate nobis certa, sed ex rerum existentia probanda. *Atqui* si existentia rerum non est certa, nil certi inde probari potest. *Ergo* existentia rerum non potest primo certo cognosci ex Dei veracitate vel revelatione.

b) Conscientia et consensus hominum testantur, nos, ut certi reddamur de obiecto sensationum, nunquam recurrere ad Dei veracitatem vel fidem tanquam *proximam* rationem certitudinis, sed ad veracitatem sensuum; immo hanc certitudinem sensuum omnium haberi maximam. (*Atqui* conscientia nostra et consensus hominum non possunt fallere in hac re nobis obvia et interna, si quidem sunt vox naturae; et si in hoc error esse posset, tunc neque intellectui neque fidei esset fidendum. *Ergo* certitudo de existentia corporum gignitur ex sensationibus.

c) Si veracitas sensuum deberet probari ex Dei veracitate vel revelatione, idem dicendum esset de intellectu; nam utraque facultas ab eodem auctore naturae nostrae ad cognitionem nobis data est, et cognitio intellectualis supponit iam sensitivam. *Atqui* cognitio veracitatis et revelationis divinae iam supponit veracitatem intellectus. *Ergo* supponit etiam veracitatem sensuum.)

2° *Neque certitudo illa habetur ex fide naturali sive instinctu intellectuali*. (quemadmodum Iacobi docet, neque *ex sensu communi*, ut Reid censet, neque ex repetita perceptione et *consuetudine* inde orta, ut Hume somniatur; nam a) supponunt, nos corpora non immediate percipere, quod conscientiae nostrae et persuasioni hominum repugnat; b) dedecet hominem certum assensum praestare nisi habeat motiva *obiectiva* evidentiae; c) de facto conscientia testatur, nos non propter solam subiectivam necessitatem de corporum existentia certos esse, sed propter evidentiam obiectivam i. e. propter corporum ipsorum immediatam perceptionem ex sensuum testimonio; d) neque consuetudo, ut volunt Hume, J. Mill, H. Spencer, St. Mill, sive experientia repetita sensuum nos certos reddit, sed a) primo intuitu adest illa certitudo, immo prima vice clarior saepe et firmior est experientia, quam postea; consueta enim non iam tantam excitant attentionem; ß) neque ex repetita experientia obiecta melius neque clarius videntur, audiuntur, sentiuntur etc.; γ) supponunt, nos primo affectionem subiectivam percipere.)

3° *Certitudo de existentia corporum non efficitur ideis vel formis quibusdam innatis*; nam a) nullae sunt ideae innatae, ut postea probabimus; sed omnes sunt vel ab ipsis rebus abstractae (primitivae), vel ex his per mentem nostram formatae (factitiae). *Ergo* ideae iam supponunt existentiam corporum.